

Година 13, број 50, јуни
Скопје 2015

Year 13, No 50, June
Skopje 2015

ПОЛИТИЧКА МИСЛА

**Балансирање на меѓународните односи:
200 години од Конгресот во Виена**

---

political thought

**The Balance of Powers:
200 years of the Congress of Vienna**

Изворна научна статија
УДК: 903/904:930.85(4),18/19*

ВИЕНСКИОТ КОНГРЕС: АРХЕОЛОГИЈАТА, НАЦИОНАЛИЗМОТ И ВРЕДНОСТИТЕ НА МОДЕРНИОТ СВЕТ

автор: Љубен Тевдовски

Генерации историчари, проучувачи на политичките теории и теориите за меѓународните односи пишувале за Виенскиот конгрес, како клучна точка во развојот на европскиот и светскиот систем на односи, како и неодминлива референтна точка во научните анализи и систематизации на соодветните дисциплини.¹ Неговото значење за меѓународните односи и дипломатската практика е толку големо што многумина, и денес, глобалниот развој меѓу Виенскиот конгрес и Париската конференција го сметаат за една одделна епоха со специфични карактеристики,² чии традиции и рецидиви и денес влијаат врз светските релации.³

Ваквата широка истраженост и повеќекратно препрочитување на наследството на „виенскиот систем“, во дел од современите истражувања се става и во контекст на развојот на национализмот и идентитетите во Европа, на овој начин препознавајќи ја специфичната интеракција низ историјата

¹ Thomas W. Smith, *History and International Relations*, (Routledge, London, UK & New York, USA, 1999), стр.104 -122

² Во делот на дипломатијата и меѓународните односи, во својот опсежен труд за историјата на дипломатијата, професор Цереми Блек ги објаснува „интернационалниот систем, дипломатската ситуација, вклучувајќи ги и средствата на дипломатијата“ од периодот од Виенската конвенција, и уште повеќе по 1815 година, кои од многу аспекти го трансформираат дипломатскиот и меѓународниот систем во формата која ќе ја добие во дваесеттиот век. Jeremy Black, *A History of Diplomacy*, (Reaktion Books, London, UK, 2010), стр.46, 144 #146, 151 #179

³ Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, (Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2004), стр. 49

на меѓународните односи и социјалните односи и трансформации во рамките на конкретни општества. Сепак, се чини дека развојот на археолошката наука во деветнаесеттиот век, кој очигледно временски кореспондира со воспоставувањето на „виенскиот систем“, ретко се ставал во контекстот на овие истражувања на општествените науки.

Денес, кога поврзаноста на археологијата со развојот на национализмот е тема на повеќе современи студии, се чини дека е повеќе од интересно да се лоцира овој ран однос и заеднички почетоци на научното и културното, токму во традициите на Виенскиот конгрес, како клучна точка на современите меѓународни односи.

Оваа кратка анализа ќе започне токму од оваа позиција, но не со очекуваната цел да се стави развојот на една хуманистичка дисциплина како археологијата во некаков поширок меѓународен контекст. Напротив, целта на ова проучување е преку археологијата, нејзиниот ран развој и третманот на археолошкото наследство да илустрира една суптилна трансформација во свеста и во вредносниот систем на европските елити уште во периодот на Виенскиот конгрес, која ќе резултира со револуционерните трансформации што ќе ја создадат архитектурата на современа Европа, а преку неа и значајни релации во глобалните односи.

Пред да завлеземе во суптилните прашања на идентитетите, културите и вредностите, интересно е да се започне со познатото, но помалку афирмирано место на виенскиот систем и мултилатерален контекст за историјата на заштитата на археолошкото наследство. Имено, токму во рамките на идеите на мултилатерализмот и „балансот на силите“ во периодот на Виенскиот конгрес се случува првата голема мултилатерална репатријација на археолошкото и културното наследство во модерна Европа.

Имено, по падот на Наполеоновата империја, на иницијатива на повеќе европски дипломати и вљубеници во археологијата, значајни археолошки богатства, пред сè од Рим, вклучувајќи ги и дел од најпопуларните антички скулптури како Аполон Белведерски и Лаокоон и синовите,⁴ со помош на сојузничките војски ќе бидат одземени од Лувр во Париз и вратени во своите „оригинални“ колекции или на своите претходни сопственици.

Централна улога во ваквата мултилатерална иницијатива која станала историски придонес на „виенскиот систем“ кон меѓународниот третман на археолошкото наследство имаат тројца интелектуалци, рани археолози и дипломати. Сликаторот Антонио Канова, долгогодишен врвен државник во Ватикан и Италија, кој му служел и на Наполеон Бонапарта⁵ и на протераниот

⁴ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts: A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.23-26

⁵ Alexander Grab, *Napoleon and the Transformation of Europe*, Palgrave Macmillan, New York, USA, 2003), стр.18

од него Папа VII⁶, во полза на заштита и промоција на археолошките богатства и колекции на Рим⁷. Во рамките на новите „виенски тенденции“ за баланс на силите, се потпрел на своите рани контакти и пријателства со дипломатите од Франција, Хабзбуршката монархија и Британија, со цел да ги врати римските археолошки колекции, кои биле вклучени во Наполеоновиот „универзален музеј“ во Париз.

Во ваквиот потфат биле вклучени и некои од најреномираните претставници на победничките и поразените сили од „Концертот на Европа“, како францускиот државник, дипломат, египтолог и подоцна професор по археологија Катрмер де Кенси (Antoine Chrysostome Quatremère de Quincy), кој уште во времето на Наполеон се изјаснил против експропријацијата на артефактите од Рим,⁸ и еден од најпознатите британски дипломати-археолози, Вилијам Хамилтон (William Richard Hamilton).⁹

Денес, многумина проучувачи на развојот на заштитата на археолошкото наследство и меѓународните регулативи во оваа област со воодушевување гледаат на овој раритет во европските односи, честопати поврзувајќи го со придобивките на просветлените и либералните идеи на модерна Европа и највисоките вредности на европскиот хуманизам. Сепак, објективната историска анализа согледува и многу други аспекти и причини за ваквиот развој, невообичаен и за некои подоцнежни меѓународни кризи и договори.

Имено, ваквиот чин на уривање на идејата за „универзалниот музеј“ на цивилизацијата, зад себе крие дел од длабоките слоеви на европското политичко и културно милје, кое каскало зад револуционерните преобразби на континентот под притисокот и пред политиките на Наполеоновата Франција. Во таа насока, не е тешко во раните повици на Катрмер де Кенси за поддршка на европските монарси на културните политики на папите да се препознае специфичниот однос на приврзаниците на „стариот режим“ на Бурбоните кон католичката црква и нејзините позиции во светските релации. Кога говориме, пак, за победничката Британска империја и нејзините мотиви, илустративно е професионалното портфолио на истиот Вилијам Хамилтон (William Richard Hamilton), кој толку широкоградо ги вратил археолошките артефакти од Париз во Рим. Хамилтон е еднакво познат, во тој ист мултилатерален расплет, и

⁶ Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts: A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.25

⁷ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology: Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.48, 72
Yannis Hamilakis, *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology and National Imagination in Greece*, (Oxford University Press, New York, USA, 2007), стр.252

⁸ Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century Archaeology: Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.71
Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.26

⁹ Donald Malcolm Reid, *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, USA & London, UK), стр.37
Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts: A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.26

како дипломатски секретар на британскиот амбасадор Лорд Елгин, и главен осмислувач на контроверзниот трансфер (и делумни оштетувања) на значајните „Елгинови мермери“ во Британскиот музеј, но и како најзаслужен дипломат за британското преземање значајни археолошки наоди на Францускиот научен институт во Египет, основан од Наполеон.¹⁰

Сепак, наспроти ваквата непринципиелност и субјективност во меѓународните односи, првиот значаен проект за меѓународна репатријација на археолошкото наследство крие во себе многу посуштествени идеи, еднакво важни за археологијата и за развојот на европските идентитети. Одлуката дека Центарот на универзалната империја, Париз, или кој било европски центар, нема право на универзалното културно наследство на цивилизацијата, претставува клучно идејно преориентирање кое долгорочно, иако ќе се обидува да го запре галопот на идеите на француската револуција, ќе ги поттикнува и ќе ги развие низ цела Европа.

Декларативната вредност, која ја носи оваа археорепатријација, е дека Париз не е нова Александрија, нов Рим, новиот нов Рим – Константинопол, или нов Багдад и неговата „куќа на мудроста“, туку дека овие придобивки му припаѓаат на Рим, бидејќи според констатацијата на де Кенси, „за да се разберат артефактите, тие мора да останат во нивното место на потекло“, односно во нивниот „културен контекст“.¹¹

Овој клучен аргумент се издига над контекстот на Рим и Париз, победници и поразени, и над духот на времето воопшто. Тој е израз на новите идеи во Европа кои преку археологијата и другите проучувања на минатото радикално ќе ги трансформираат сегашноста и иднината на Европа.

На Виенскиот конгрес, долго доминантната Франција, како и идејата за универзална империја на просветленоста, слободата, знаењето и културата,¹² биле поразени од идејно, политички и културно различниот сојуз на големи држави, кој ја легитимира својата победа создавајќи нов мултиполарен систем на меѓународни односи кој ќе биде наречен „Концертот на Европа“. Единството во овој нов, мултиполарен европски систем се состоело во заедничката потреба на монархистичките и владејачки елити, пред сè во победничките кралства (и империи), да ги зачуваат своите позиции наспроти започнатите

¹⁰Еден од најзначајните археолошки артефакти, кои со помош на овој британски дипломат и учен ќе станат дел од колекциите на Британскиот музеј, е и познатиот „Камен од Розета“. Оваа стела на која на повеќе јазици е испишана наредба (уредба) на македонскиот крал Птоломеј V, Хамилтон ја проучувал и ја анализираше во своето дело Египтика (Aegyptiaca) од 1809, а понатамошните компаративни проучувања на текстовите на стелата биле од клучно значење за идното дешифрирање на египетските хиероглифи и развојот на египтологијата.
Donald Malcolm Reid, *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, (University of California Press, Berkeley, Los Angeles, USA & London, UK), стр.37
Stephen L. Dyson, *In Pursuit of Ancient Pasts, A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (Yale University Press, New Haven, USA & London, UK, 2006), стр.26

¹¹Margarita Diaz-Andreu, *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology: Nationalism, Colonialism, and the Past*, (Oxford University Press, New York, 2007), стр.71
Tom Flynn *The Universal Museum – a valid model for the 21st century?* (Bizot Group, 2002) и paper from Parthenon Marbles colloquy at the London Hellenic Centre in June 2012

¹²John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.38

процеси на идејни, културни и симболички трансформации, кои интензивно ја делегитимирале нивната власт.¹³ Затоа, победата над Наполеон и новиот, изразено мултилатерален „виенски систем“, подразбирал, и за своите политички и геостратешки потреби предизвикал делегитимирање на општествените и научните гледишта за универзалноста на цивилизацијата и културата,¹⁴ како и развој на културно поделени целини во кои владејачките елити имале поголема шанса за реализирање на обидите, секој на различен начин, да ги модерираат револуционерните процеси.

Овие напори постапно ги трансформираат европските монархии во политички ентитети кои се легитимираат себеси со систем на специфични вредности и култура, суштински различни од останатите, а во рамките на овој процес во текот на деветнаесеттиот век ќе се создадат и современите национални идентитети и национални држави.¹⁵

Референци:

Hutchinson, J. *Nations as Zones of Conflict*, (2005), London & Thousand Oaks & New Delhi: SAGE Publications

Reeves, J. *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (2004), London & New York: Routledge

Diaz-Andreu, M. *A World History of Nineteenth-Century - Archaeology, Nationalism, Colonialism, and the Past*, (2007), New York: Oxford University Press,

Flynn, T. *The Universal Museum – a valid model for the 21st century?*, (2002), London: Bizot Group

Hamilakis, Y. *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*, (2007), New York: Oxford University Press,

Malcolm Reid, D. *Whose Pharaohs? Archaeology, Museums, and Egyptian National Identity from Napoleon to World War I*, (2001), Berkeley: University of California Press,

¹³John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.70

¹⁴Julie Reeves, *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*, (Routledge, London & New York, 2004), стр.15-22

¹⁵John Hutchinson, *Nations as Zones of Conflict*, (SAGE Publications, London, UK & Thousand Oaks, California, USA & New Delhi, India, 2005), стр.32

ABSTRACT

Generations of historians have written on the subject of the Vienna Congress and its impact on the European and the global system of balance of power. Their views have been diverse, ranging from admiration for the visionary creators of the century of peace to the critics that located the predatory nature of the modern states in the principles laid out in this period.

Many international affairs scholars would agree that some aspects of the contemporary global relations still depend on the principle of balance of power established two centuries ago. Yet, while it is easy to make parallels with the contemporary relations among the nations, we are obliged to bear in mind that the Congress of Vienna did not regulate the relations among nations. On the contrary, its political decisions provided the right conditions for the very creation of the nations.

The agreements of the Concert of Europe did not eliminate just the long-lasting French hegemony, it also annihilated the idea of a global empire based on the wisdom and traditions of the ancient empires. Instead, it created parallel worlds of isolated and intensively purified identities, all of them claiming different ancient roots.

Therefore, the Vienna system of international affairs did not bring just a new paradigm in the international relations, it rather changed the global tendencies of self-representation, collective identities, as well as the values of and cultural insights into different societies.

In the next hundred years, through the scientific breakthroughs of the new science of archaeology, Europe and the world will be broken into eternal and coherent nations, races, cultures and civilizations. In the nineteenth century, Europeans would not compete any more on who is more civilized, they will begin to live in different civilizations that try to annihilate each other in order to survive.